

ZÜPPELİK ANLATISI VE TOPLUM: TÜRK ROMANINDA ZÜPPE TİPİ

Yrd. Doç. Dr. Köksal ALVER
Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
kaluer@hotmail.com

Özet

Züppe, modern zamanlarda Batı'da ortaya çıkmış sosyal bir tiptir. Batılılaşma süreci doğrultusunda diğer toplumlarda da züppelik toplumsal bir olgu haline gelmiş ve belli tiplerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Türkiye'de alafranga çevre ve semtlerde görülen züppe tipi, sosyal hayata katılmıştır. Türkiye'de züppeliğin toplumsal hayatta görülmesi, en çok romanlarda değerlendirilmiştir. Bu açıdan Türk romanı züppelik analizi için önemli bir veri sunmuştur. Romanlardan hareketle züppeliğin tartışılması aynı zamanda Türk toplumunun değişiminin yönleri hakkında da önemli ipuçları vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Züppe, Roman, Edebiyat, Toplumsal değişme.

THE NARRATIVE OF DANDYISM AND SOCIETY: THE TYPOLOGY OF DANDY IN TURKISH NOVEL

Abstract

Dandy is a society typology has emerged recently in the West. Through the Westernization process this type has been a social phenomenon and has also brought about the emergence of other new types. In Turkey this dandy type, appeared in the westernized sites, has been participating into social life. The appearance of the dandyism in social life has mostly been evaluated in novels. In this sense, the Turkish novel has provided a rich data for the analysis of the dandy type. The discussion of the dandyism, starting from novels, also may give some ideas about the trends and directions of the change of Turkish society.

Keywords: Dandy, Novel, Literature, Social Change

Giriş

Züppe, modernliğin önemli figürlerinden biridir ve adeta modernliğin vitrinini temsil etmektedir. Giyim-kuşama, hal ve hareketleri, konuşması ve edasının yanında bütünüyle bir hayat tarzını ortaya koymaktadır.

Züppe, geleneksel toplumsal örüntülerin altüst olduğu, aşıldığı modern zamanlarda Batı'da ortaya çıkmış bir tiptir. İlk temsilcileri de hayli ünlü olan Batılı züppelerden oluşmaktadır. Ancak toplumsal ve siyasal bir süreç olarak Batılılaşmayı yaşayan diğer toplumlarda da züppelik kendi tiplerini bulmakta gecikmemiş ve bir zaman sonra belli bir yapı ve statüyü temsil eden katman haline gelmiştir. Batılılaşmayı siyasal ve toplumsal alanda benimseyen Türkiye'de de söz konusu figürün doğması gecikmemiştir. 19. yüzyılda İstanbul'da alafranga çevre ve semtlerde bu tip, sosyal hayata katılmıştır. Bu makalede Türk romanını örneğinde Türkiye'de züppeliğin ortaya çıkış şartları, züppelerin temel özelliklerini kazanmasında toplumsal dönüşümlerin etkileri sosyolojik bir bakışla değerlendirilmektedir.

Türkiye'de Züppeliğin Ortaya Çıkışında Batılılaşmanın Etkisi

Türkiye'nin gerek resmi politika ve gerekse toplumsal yaşam alanında Avrupa'yı model kabul etmesinin tarihi çok eski değildir. Osmanlı Avrupa'yı kendi tarihinin son yüz yıllarında, özellikle askerî yenilgilerden sonra farklı görmeye başlamıştır. Bu 'farklı gözlem', Avrupa'yı örnek almak düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşünceyi ise 'yenilgi' belirlemiştir. Yenilginin oluşturduğu bir fiili durum ve psikoloji, Osmanlı siyaset, kültür ve toplumsal alanında karşılık bulmuş, düşünce ve davranışlara yön ve biçim vermiştir. Batılılaşmanın temelinde de etkilenme gerçeği ve örnek alma arzusu yatmaktadır.

Avrupa etkisi ve modeli sadece askeriye ile sınırlı kalmamış, bütün toplumsal, siyasal ve kültürel kurumlarda da model kabul edilişi gerçekleşmiştir. Bu durum Tanpınar'ın belirttiği gibi 18. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasındaki tavır değişikliğinde daha net bir çizgide görülebilmektedir. 18. yüzyıldaki reform ve batılılaşma düşüncesi "cemiyet bünyesinde herhangi bir esaslı değişmeyi hedef olarak almadan, muayyen ihtiyaç ve zaruretlere karşısında bazı teknik ve bilgilerin memlekete nakledilmesi için yapılmış az çok ciddi teşebbüslerden ibaret" iken 19. yüzyılda durum değişmiş ve "bahis mevzuu olan şey ordunun bazı tekniklerini ve sınıflarını garptan gelen bilgi ve nizamla ıslah etmek değildir; belki bütün hayatın, cemiyetin bünyesi ve manevi insanı vücutta getiren kıymetler manzumesinin, hepsinin birden değişmesi" (Tanpınar, 1988: 64). fikrini ortaya koymuştur. Reform düşüncesi neredeyse bütün geleneksel öğelerin değiştirilmesiyle örtüşmüştür. Sorun, teknik alanla sınırlı görülmemiş, bilim, edebiyat, sanat, düşünce, davranış, toplumsal kurum, toplumsal ve bireysel hayat gibi bir toplumun kimliğini oluşturan alanlarla da ilişkilendirilmiştir. Batılılaşma politikası "Batı'nın askeri ve idari yapısını Osmanlı İmparatorluğu'na aktırırken Batı'nın günlük kültürü de... etkin bir biçimde imparatorluğa girmiş. Giyim, ev eşyası,

paranın kullanılışı, evlerin stili, insanlar arası ilişkiler 'Avrupalı' olmuştu" (Mardin, 1991: 15). Böylece devletin bekası için tüm alanlara dönük yenileştirme (batılılaştırma) bir proje olarak hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur.

Batılılaştırma öncelikle Saray (iktidar) tarafından temsil edilerek topluma yansıtılan, toplumun da benimsemesi istenen yeni bir yönelim halini almıştır. Osmanlı sarayının Avrupa saraylarına göre yeniden düzenlenmesi köklü bir değişimin ilk işareti olmuştur. Yenileş(tir)me hareketi saraydan başlayıp topluma dalga yayılmış, sosyal hayatın da yenileştirilmesi/batılılaştırılması istenmiştir. Mümtaz Turhan'ın belirlemesiyle bu dönemdeki değişimler 'mecburi kültür değişimleri' halini almıştır (Turhan, 1987: 165). Avrupalı adetler, mobilya, tefriş, debdebe Osmanlı sarayında yer bulmuştur. İktidarın resmi politikası olarak uygulanma imkânı bulan Batılılaştırma hareketi, toplumsal hayatı da dönüştürmekte gecikmemiştir. Toplumsal hayata Batılılaştırma'nın yansıması, yeni davranış biçimleri ve tavır-alışları doğurmuştur. Bu politikaya şiddetle karşı çıkanlar yanında onu hararetle destekleyenlerin varlığı, Tanzimat'ın öngördüğü yenilikler paralelinde, yeni bir anlayış ve tabakanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu anlayış Batıcılık ve Batı'yı izleme, ona öykünme, onu taklit etme şeklinde temayüz etmiştir.

Model alınan Batı 'aynalaştırılmış'tır; ona bakarak biçim ve tarz kazanma anlayışı temayüz etmiştir. Batıyı ayna kılıp ona bakarak biçimlenen en önemli katman devlet olmuştur. Bu farklı katmanlarının arasında bir de yerlilikten kopmak isteyen ve o 'ayna'da kendini yeniden biçimlendirmeye çalışan züppeler vardı. Züppelik bu anlamda 'ayna'ya bakarak ortaya konulan 'tavır-alışlar'dan biridir. Batı'yı genelde yüzeyde temsil eden, ona öykünmekle öne çıkan, kendi toplumsal katmanları ve zihniyet dünyasına uzak ve yabancılaşmış bir tip olarak ortada görülen alafranga züppe (özellikle ilk dönemler için), hâkim politik sistem için eksik batılılaştırmanın temsilcileri olmalarına karşın aynı zamanda kendilerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan Batılılaştırma sürecine çok şey borçludur. Yani onun çocuğudur züppe; eksik de olsa, özürü de olsa.

Türkiye'de züppelik' in toplumsal bir katman/kategori halini alması doğrudan Batılılaştırma siyasetiyle ilgilidir. "Züppe figürü, Osmanlı'nın Avrupa'yı müstakbel fetih arazisi olarak görmekten vazgeçmek zorunda kalmasıyla", yani onu taklide başlamasıyla ortaya çıkmıştır; dolayısıyla bugünden bakılınca Türkiye'de iki yüz yıllık bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir (Somay, 2001: 45, 53). Artık züppe, Batılılaştırma ile birlikte yeni bir biçim alan ve değişen kültürel yapıda hep var olagelmıştır (Özel, 1981: 97). Batılılaştırma siyaseti de züppe de Batı'ya ait olanı örnek alarak ortaya çıkmış, ona benzemeyi temel yönelim bilmıştır. Züppeliğin bu anlamda ortaya çıkışında en önemli kaynak, Türkiye'de Batılılaştırmanın resmi politika olması ve bu doğrultuda toplumun altüst edilerek yeniden biçimlendirilmesidir. Dolayısıyla, Türk toplumunda Tanzimat döneminde başlayıp günümüze kadar gelen, bir süreklilik kazanan ve gitgide 'marjinallik' çizgisini aşır 'toplumsal katman'a dönüşen/evrilen züppelik, Batılılaştırma siyasetinin doğal bir

sonucu saymak mümkündür. Bundan ötürü alafranga züppeleri, içinde yaşadıkları çağın bir ürünü ve nitelikleriyle de çağlarının yönsemelerini yansıtan bir 'kategorik evren' şeklinde görmek mümkündür (Finn, 1984: 91). Hatta züppeleri, eksik ve arızalı da olsa, söz konusu siyasetin görünür kılınma biçimlerinden biri olarak görmek gerekmektedir. Züppe, Batılılaşma siyasetinin kıyısında yer almasına karşın, bu siyasetin toplumca 'görülmesi' işlevini üstlenmiştir. Bir anlamda bu yeni 'görünüm'e toplumun alıştırılmasına katkıda bulunmuştur. Bundandır ki, Türk romanında Batıcı züppe eleştirisini Batılılaşma eleştirisi olarak okumamak lazımdır; aksine doğrusunu gösterme amacıyla yanlış/eksik Batılılaşmaya karşı çıkmaktır söz konusu eleştiri.

Züppeliğin çıkışı ve yaygınlaşmasında etkili olan Batılılaşma projesi, aynı zamanda züppenin kendini bulacağı uğrak yerlerin, semtlerin modalaşması; tüketim toplumunun yaratılmaya çalışılması, taklidin, Batıyı takip etmenin gerekliliğinin dillendirilmesi, toplumun yüz yıllardır temsil ettiği zihniyet ve hayat üslubundan kopuşun kaynağı da olmuştur. Züppe bu ortamda hayat bulmuştur. Çamlıca, Boğaziçi, Beyoğlu gibi moda semtler onun uğrak yerleridir. Bu mekanlar öykündüğü hayatın yaşanmasına imkan tanıyan serbest ilişki mekanlarıdır, görünürlüğü öne çıkaran yerlerdir. Örneğin "Beyoğlu, Avrupalı lokanta ve kahveleriyle, en basit gündelik ihtiyaçtan, en pahalı zevk unsuruna kadar her şeyi Avrupa'dan tedarik eden zengin mağazalarıyla, gece hayatıyla; eğlence yerleriyle Avrupa hayatının küçük bir numunesini verir. Her modasıyla büyük Avrupalı merkezlerine, bilhassa Paris'e tabidir. Giyim ve kuşamda, debdebe ve sefahatte onu takip eder, eğlencede onun artıklarıyla geçinir" (Tanpınar, 1988: 156). Avrupaî terziler (Terzi Mir), manifaturacılar, mobilya dükkânları, lokanta ve cafeler (Tokatlıyan) gibi Batılılaşmış çevrelerin ve züppelerin uğrak yerleri hep Beyoğlu'ndadır. Grand Rue de Pera (İstiklal Caddesi) üst tabakaya mensup aile bireylerinin, tüketim ve özenti budalası züppelerin, Avrupalı turistlerin, gayrimüslim tebanın gezinti yeridir; tiyatrolar, dükkânlar, cafeler, moda salonları gündelik hayatın önemli bir parçası olarak buradadır (Faroqhi, 1997: 276). Beyoğlu gibi kendi gündelik hayatının akıp gideceği güzide ve seçkin mekânların varlığı, züppe için önemli bir imkân olmuş ve züppe bu mekânların en gözde figürlerinden birini temsil etmiştir. Yeni mekânlarla bütünleşen züppe, yeniliğin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Türkiye'de Züppeler

Züppelik, Türk yazınında ilkin alafranga terimiyle karşılanmıştır. Sözlükler, alafranga terimini hep 'Batılılaşma anlayışı ve Batılı yaşam çabası' paralelinde tanımlamayı denemişlerdir. Buna göre alafranga, Avrupa/Batı/frenk usulüne göre davranan, yaşayan ve Batılı adet ve yaşam tarzına uygun hareket eden, bu anlayışı temsil etmeye çalışan kişidir. Burada temel nokta, içinde yaşanılan toplum ve dünyaya bir başkasına, ötekine benzeyerek aykırı düşmektir. Bu aykırılık ise köklü felsefi-düşünsel temellere yaslanmamakta, 'üstün-öteki'ne benzeme tutkusundan, onu aşırı bir tarzda taklit etmekten öteye geçememektedir.

Züppelik ilk dönemde düşünsel bir tavır olmaktan ziyade, gündelik yaşamda farklı olabilmenin mücadele alanı olmuştur. Züppe, giyinişiyile (alabildiğine şık ve pahalı), konuşmasıyla (bol bol yabancı sözcükler kullanmak, yabancı dile düşkünlük), arzularıyla, özlemleri ve tutkularıyla toplumdan kopuşu simgelemektedir. Giyim-kuşam farklılığına aşırı ilgi, bu kopuşu gerçekleştiren önemli bir göstergedir. Herkes gibi değil Batılılaşmanın öngördüğü hayat tarzına gönüllü giren belli insanlar gibi giyinilir: Şalvar, potur atılır ve pantolon giyilir; aynı şey cüppe ve cepkenin başına da gelir, onlar da setre ceketle değiştirilir. Bunları saç kesimindeki değişme, kolalı gömlek, boyunbağı takma, bıyık kesme izler. Yeni alışkanlıklar bedeninin görünürlüğünü öne çıkarma çizgisini aşarak devam eder; “tiyatroya gitmek, Beyoğlu yakasında oturmak, kâgir ev yaptırmak, konuşurken ve yazarken Frenkçe sözler kullanmak, çatalla yemek yemek, sabahları jimnastik yapmak, yabancı kadınla evlenmek” gibi (Kudret, 1984: 27-31). Bugün belki normalleşmiş bu davranışlar 19. yüzyıl Türkiye’si için yeni ve hayli cüretkârdır. Toplumla kesin bir kopuşu ve başkasına ait davranışları özümsemeyi temsil etmektedir.

Alafranga züppenin en önemli vasfı kuşkusuz özenti içinde bir hayatı yeğlemesi ve dolayısıyla ‘gibi’ ve ‘miş gibi’ davranmasıdır. Züppe özentisinde hayli aşırıya kaçır. Bundandır ki, onun temel karakteristiklerinden biri de aşırılık içinde olmasıdır. Züppe her şeyini sınırlarda yaşar; sevgisinde, bağlanışında, tutkusunda, öfkesinde, küsmesinde, taklidinde, tüketiminde hep aşırıya kaçır. Aşırılığı ise bir fanatizm/radikalizm tutumu değil, sadece gündelik hayatın cilasına dalma ve kendini gösterme hevesine dönük bir tutumdur. Kendini aşırılığın yatağında savunmasız bulan züppe, oradan oraya savrulur durur; bir türlü kendi asıl yatağına ulaşamaz. Hep başkası gibi davranmaya mahkûm etmiştir kendisini.

Alafranga züppe, kendisini görüntüye hayli kaptırmıştır. Belki tüm hayatı görüntü üzerine kurulmuştur; kendini göstermek, belli simgelerin taşıyıcısı olmak, belli anlayışı simgelemek temel esprisidir. “Züppe görüntüden ibarettir. Hangi koşullar altında hangi içkinin içileceğini, hangi gömlekle hangi kravatın takılacağını bilmek, yabancı dilde, doğru yerde ‘düşürülüveren’ şık bir ifade, onu mutlu etmeye yeter. Neleri arzulanması gerektiğini büyüklerinden, yani Garptan öğrenmiştir, arzunun oluşum sürecinde geçtiği zahmetli yollara, biçimi oluşturan süreçlere bakmaz hiç. O yüzden Züppe, Garplı görüntüsünü oluşturmayı sağlasa da, Garplı biçimini alamaz bir türlü... Gördüğü, dokunduğu her şeyin görüntüsünü en ince ayrıntısına kadar taklit edebilir, hatta çevresindekileri kandırabilir de bu yolla. Ancak benzerlik yüzeydedir; ne içeriği taklit ettiği şeye uyar ne de biçimsel kuruluşu” (Somay, 2001: 51).

Alafranga züppe, başkasına, ötekine öykündüğü için kendi toplumuna ve cemaatine yabancılaşmış, milli tarihlerinden habersiz, iğreti tavırlı, kibirli ve hoppa adamlar halini almıştır. ‘Kaba Türklük’ten, alaturka misafirlerden, bozacı seslerinden, incesaz takımlarından, Osmanlıca eserlerden hoşlanmazlar; yabancılara ise ‘meftun’durlar (Gürbilek, 2004: 60).

İlk Dönem Türk Romanında Züppeler:

Batılılaşmanın Özürlü Çocukları

İlk dönem Türk romanında temel sorunsal Batılılaşmadır. Batılılaşma bazı olgular çerçevesinde çözümlenmeye çalışılır. Alafranga züppe tipi en rağbet gören olgudur. Bu tipten hareketle Türk toplumunun Batı karşısındaki tutumu ve Batılılaşma deneyimine dair ilk tepkiler açıklığa kavuşturulmaya çalışılır. Örneğin, Ahmed Mithat'ta, bir alafranga züppe olan Felatun, yanlış/eksik Batılılaşmanın, onun karşısında yer alan arkadaşı Rakım ise doğru/tam Batılılaşmanın simgesidir.

İlk dönem Türk romanında çok sayıda züppe tipi bulunmaktadır. Burada diğerlerini de temsil eden ve birer simge olarak sınırlanmış üç önemli züppeden söz etmek yeterli olacaktır. Felatun, Bihruz ve Meftun adlı bu üç züppe, tipin temel niteliklerini taşımaktadır. Bu tipleri öyküleştiren yazarların ana problemi, Batılılaşmanın Türk toplumundaki algılanışı ve ona karşı alınan tavırlardır. Züppe bu temel sorunun çözümlenmesi için 'araçsal' bir olgudur, çünkü o bizatihi söz konusu sorunu kendi bünyesinde yaşamakta, bu yeni yönelime eklemlenmektedir. Dolayısıyla alafranga züppe, Batılılaşma sorununun merkezinde yer almaktadır. Romancılar bunu keşfetmekle önemli bir ayrıntıyı yakalamışlardır. Ancak yazarlar aynı başarıyı züppe tipine yaklaşımlarında ve onu anlatışlarında gösterememişlerdir. Gerek yaklaşımları ve gerekse anlatışları birçok sorunu işaret etmektedir.

İlk önemli sorun yazarların taraf tutmalarıdır. Bunu ya züppe karşısında açıkça tavır alarak gösterirler ya da onların karşısına benimsenen bir kahramanı çıkararak. Züppeler yazarların savaş meydanıdır, savaşın galibi baştan bellidir: yazarların kendileri yahut taraftar oldukları, benimsedikleri, bizim de benimsememizi istedikleri kahramanları yahut dünya görüşleridir. Züppe bu savaştan kesin bir yenilgiyle ayrılmak zorundadır; toplumda tutunamaz, duramaz ve kaçar. Felatun İstanbul'dan uzak bir adaya gider, Meftun Paris'e kaçar, Bihruz ise kendi içine gömülür kalır.

Diğer bir sorun ise, yazarların kendilerinin Batıya karşı değil aksine Batıcı olmaları ve Batılılaşmayı tez olarak öne sürmeleridir.¹ Örneğin Ahmed Mithat Efendi'nin "medeniyet değiştirme olayının okumamış halk yığınlarına aktarılması, onların yeni medeniyetin çeşitli yönleri üzerinde aydınlatılması ve kendilerine ilk bilgilerin verilmesi hususunda... gösterdiği çaba çok büyüktür" (Akyüz, 1979: 49). Dolayısıyla eksik-yanlış Batılılaşmanın temsilcisi olan züppenin başarısız olması yazarlar (ve resmi dünya görüşü) için bir gerekliliktir. Felatun'un aksine Rakım'ın yenilmesi, kaçması Batılılaşma idealinin/tezinin başarısızlığı olacağından yenilmek ve kaçmak züppenin (Felatun) hanesine yazılmıştır.

¹ Bkz. Hüseyin Rahmi Gürpınar, Şıpsevdi, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 11; Taner Timur, Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik, Afa, İstanbul, 1991, s. 38; Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1, İletişim yay., İstanbul, 1991, s. 202; Ahmet Ö. Evin, Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi, Çev. Osman Akinhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004, s. 4.

Yazarlar, 'istenildiği gibi Batılılaşmayan' züppeye öfkeli dirler, ona kan kustururlar, olmadık komiklik ve budalalıkla onu resmederler, okura züppenin düşük, bayağı, budala olduğunu telkin ederler. Gerçekte alafranga züppe bir gösteriş budalasıdır, kötü bir mukalliddir, özenti tutkunudur, gösterişçi tüketim içinde çırpınmaktadır, kendi toplumuna yabancılaşmıştır, 'üstün-öteki'ne hayran bir taşralıdır, kendi ülkesi değil uzak ülke onun düşlerini süslemektedir. Ancak sorun Batılılaşma ideali ile züppe arasındaki ilişkiyi tahlil edememede kendini belirginleştirmektedir. Asıl sorun Türk toplumunda züppenin ortaya çıkmasının Batılılaşma süreci/siyasetinin önemli sonuçlardan biri olarak görülmemesidir (Evin, 2004: 218). Doğru-Batılılaşmanın bir prototipi olarak yıkılmaz gurur ve kibriyle ortaya konan 'Batılılaşmanın gürbüz çocuğu' Rakım örneği de aslında Batılılaşma sürecinin bir ürünüdür. Dolayısıyla romancıların ideal tip olarak ileri sürdükleri tipler de züppelerden fazlaca ayrılmamaktadır: aynı toplumsal ortam onları da beslemektedir.

Züppe, Türk toplumuna Batılılaşmanın armağanıdır; bu süreçte doğmuş, yaygınlaşmış ve günümüze kadar gelebilmiştir. Züppe, baba nezdinde (Batıcı zihin ve siyaset) kendisinin özür lü çocuğudur. Asidir; istenilen kalıba girmemiştir, yönü doğrudur (Batılılaşma) ancak gittiği yollar başkadır, baba ile aynı yönü paylaşır ancak onunla aynı yolda yürümez. Patika yolu tercih eder, maceracıdır, heyecan ve beğenilerinin peşindedir, baba ve gürbüz çocuklar gibi ince eleyip sık dokuyan değildir, kendini pek garantiye almayı düşünmez. Evin (toplum) imarı, geliştirilmesi gibi yüce idealleri yoktur; bu gibi idealler baba ve gürbüz çocuklara aittir. Züppe kendinin peşindedir (Pine, 1988: 31), kendi zevkinin, zenginliğinin, arzularının, kaprislerinin, komplekslerinin ardından koşar. Dolayısıyla yenilgisi ve yıkımı daha çok kendi sınırlarında kalır; alır başını gider. Ancak ailenin özür lü de olsa çocuğu olduğu için külfet de olur; ailenin (toplumun) yıkımını doğurmayacak küçüklükte bir külfet. Baba, züppe çocuğuna karşı öfkeli dir, kızgındır, acımasızdır; onun serüvenci ruhunun, zevk düşkünlüğünün, özenti budalalığının aileyi feraha erdirmeyeceğinin farkındadır, dolayısıyla züppe, baba için kaybolmuş emektir, çürümüş hasattır. Züppe öfke ve kızgınlığı belki hakediyordur ancak inkarı asla. O da tıpkı gürbüz çocukları gibi özbeöz kendi çocuğudur; bundandır ki baba (Batılılaşma) biraz da züppe çocuğuyla ortadadır.

Felatun Bey

Felatun, Türk romanında sıkça karşımıza çıkan alafranga züppe tipinin ilk örneklerinden biridir. Bir anlamda diğer romancılara ilham kaynağı olmuştur. İlk Türk romanları arasında yer alan Ahmet Mithat Efendi'nin (1997) *Felatun Bey ile Rakım Efendi* romanının önemli tiplerinden biridir. Felatun, 'alaturkalıktan yine kemal derece alafrangalığa birdenbire sıçramış bir adam' olan Mustafa Merakî Efendi'nin oğludur. Baba hem oğlunu hem de kızını alafranga usulüne göre yetiştirmeye önem vermiştir. Felatun, Kalem'lerin birisinde memur olmasına karşın seyirlik yerleri gezmekten pek Kalem'e gelmeye zaman bulamaz. Ayda yirmi bin

kuruş iradı olan bir babanın tek oğludur ve züppece bir hayat sürmesi için gerekli paraya sahiptir.

Felatun bir gösteriş budalasıdır; tüm servetini 'gösterişçi tüketim' için harcar. Gösterişçi tüketimin bir saygınlık aracı olduğuna inanır, diğer züppe tipler gibi (Veblen, 1995: 72). Giyim-kuşam, eşya onu için vazgeçilmezdir, Beyoğlu onun nefes aldığı mekândır. O tüketim ekonomisinin çarklarına kendini kaptırmış bir züppe (Moran, 1991: 45) olarak moda semtlerde şık giyimiyle görünür, züppeliğin alamet-i farikalarından biri olan lüks ve markalara düşkünlüğü artar. Gösterişçi tüketimi ve lüks marka düşkünlüğü züppenin elinden alındığında, kendini gösterecek alan hayli daraldığından, kendisi de söner. Bundandır ki züppe, gösterişçi tüketimin iflah olmaz kurbanıdır. Felatun, kitap okumayı sevmemesine karşın evinde küçük de olsa bir kütüphane kurar; cildi güzel olan kitapları kütüphanesine koymaya özen gösterir. Tıpkı giysileri, ayakkabıları, dış görünümü gibi kitaplar da gösteriş içindir. O, gösteriş tapınmanın simgesidir bir ölçüde.

Felatun, Avrupa hayranıdır; batılı bir yaşam onu büyülemiştir. O, 'yanlış batılılaşmış' tiplerin örneğidir; taklitçi, cahil, yüzeysel ve züppedir. Olmaya özendiği şeyin yanlış örneğidir (Belge, 2003: 111). Yani, onun meselesi kendisinin Avrupaileşmesi değil, esasta, Batı'nın ne demek olduğunu yanlış anlamasıdır (Evin, 2004: 112). Batılılar gibi yaşamaya heveslenir; ancak bu konuda tek yapabildiği yarım yamalak Fransızcasıyla konuşmak ve en moda giysilerle Beyoğlu'nda gezmektir. Tembeldir, Rakım'ın aksine çalışmak onu yorar, bir iş makinesi değildir. Cahildir; her şeyi birbirine karıştırır; kendi kültürünü, dilini bile doğru dürüst bilmez. Çocuktur; başını sonunu düşünmeden hareket ittiğinden komik durumlara düşer. Müsriftir; çok çok para harcar. Saftır; kendisini gerçekten sevdiğini sandığı hoppa bir Fransız aktrise tutulmuştur (İnci, 2005: 81-82). Sosyetenin içinde yer alır, sosyeteyle birlikte; halk onun çok uzağındadır, tıpkı içinde yaşadığı sosyete ve değerleri gibi.

Felatun'un kadınsı özellikleri vardır: Modaya ve kıyafetine takıntı derecesinde düşkündür. Etkilenmeye fazlasıyla açık, hoppa bir mizaca sahiptir. Dahası, kendisini Beyoğlu'ndaki terzi dükkânlarında gördüğü resimlere benzetebilmek için aynanın karşısından bir türlü ayrılamaz (Gürbilek, 2004: 59). Aşık olduğu kadın da bir Fransız'dır, belki de bir Türk kızına aşık olmayı kendisine layık görmemiştir. Babadan kalma mirası sonunda aşığı uğruna tüketen Felatun, sahip olduğu her şeyi yitirip beş parasız ve çıplak bir şekilde İstanbul'un çok uzağında bir mutasarrıflığı tek çare olarak görecektir ve bu memuriyete bel bağlayacaktır. Okura da 'karikatür Felatun'dan bıkip usanmadan hisseler çıkarmak, onun yolunu sürdürecektir züppelerin gelişini gözlemek kalacaktır; onlar da hiç ara vermeden olanca 'şık'lıklarıyla cadde ve vitrinlerin önünde, gezinti ve eğlence yerlerinde arzi endam edeceklerdir.

Bihruz Bey

Recaizade Mahmut Ekrem'in (1985) *Araba Sevdası* romanının başkahramanı olan Bihruz, alafranga züppe tiplerin önde gelenidir. Bir vezirzade olarak dadıların, uşakların, özel hocaların ellerinde büyümüştür. Giyimde günün modasını takip etmekte, moda semtlerde (Çamlıca, Beyoğlu) gezinmekte, ünlü (lüks) mağazalardan giyinmektedir. Terzi Mir markalı pardösüsü herkesin dikkatini çekmektedir. Potinleri gene dönemin ünlü markalarından Heral işidir. Elinde gümüş markalı bastonu, beyaz yeleğinin cebinde her beş dakikada bir çıkarıp baktığı uçları altın bir siyah ipek şeride bağlı mineli saati vardır.

Bihruz da diğer züppeler gibi gösterişçi tüketimin pençesinde, marka düşkünüdür, ünlü markalardan giyinmekle kalmayıp bunu aşırıya vordurmaktadır. Her defasında çiftlerce ayakkabı, çizme, düzinelerce gömlek, çorap, mendil, kravat, eldiven satın almaktadır. Züppe için tüketimin ne kadar hayati olduğunu belgeler ve züppe'nin gardropa düşkünlüğünü açığa vurur. Çünkü züppe içinde takım elbiselerin, desenli ve çiçekli gömleklerin, dantel yakaların, manşetlerin, ipeklilerin ve buna benzer kıyafetlerin yer aldığı özel gardrop sahibidir (Crane, 2003). Arabaya düşkünlüğü ise onun maddiyata ne kadar önem verdiğine işarettir. Hayranı olduğu Batı'nın maddi özelliklerine aşırı tutkunluğu vardır, Batı'nın ondaki karşılığı çoğunlukla maddi yanadır; tüketim, giyim-kuşam ve bir de yeni adetlerin gündelik hayatındaki ağır yeri. Bu bakımdan Bihruz tam bir Batıcı züppe tipini temsil eder. O bir uygarlık hastalığına yakalanmıştır; ait olduğu dünyaya yabancılaşmış ve hayran olduğu üstün-uygarlığı taklide kalkışmıştır. Yabancı dile aşırı düşkünlüğü, onun kök ve kimlik yoksunluğuna en büyük delildir. O aynı hastalığa yakalanmış başka bir tiplerle, Oblomov'la aynı kaderi paylaşır (Mardin, 1991: 40). Baba mirasını araba sevdası yüzünden ziyan eder, kendi hayal dünyasında, gerçek çevresine, geleneksel tarzda giyinen ve yaşayan İstanbul hanla karşı züppece bir tutum içindedir. Kök ve kimlikten yoksun bir karakter olarak tavırları, giyimi, zayıflığı, melodramatik duygusallığı ile saygıdeğer Osmanlı aile reisinin tam bir antitezidir (Saraçgil, 2005: 135).

Bir paşanın oğlu olan Bihruz, ailenin tek çocuğudur, kışın Süleymaniye'deki konaklarında, yazın ise Çamlıca'daki köşklerinde kalır. Düzenli bir eğitim almamasına karşın özel hocası (Mösyö Piyer) gözetiminde eğitime devam eder. Fransızca başta olmak üzere Arapça ve Farsça öğrenir. Yetersiz Fransızca'sıyla caka satmaya ve alafranga gençlerin özelliklerini göstermeye başlar. 'Kalem'de çalışmasına karşın pek fazla işe gitmez, "gitmediği günler ise saçlarını kestirmek, terziye esvap ısmarlamak, kunduracıya ölçü vermek gibi hiç eksik olmayan vesilelerle Beyoğlu'nda, ötede beride vakit geçirir, cumaları, pazarları da sabahleyin hocalarıyla yarımşar saat ders müzakeresinden sonra hanesinden çıkar, akşamlara kadar seyir yerlerinde dolaşır."

Bihruz'un üç merakı vardır: araba kullanmak, alafranga beylerin hepsinden daha süslü gezmek ve Fransızca konuşmak. Bihruz'un en önde meraklarından

olan araba, önemli bir statü göstergesidir aslında; onun bu aşırı tutku ve merakı boşuna değildir. Eski İstanbul'un dar sokakları arabaların rahatça geçebilmeleri için genişletilmiştir. Araba zenginliğin, asilliğin işaretidir. Bihruz'un güzel bir arabada gördüğü Periveş'e tutulması bundandır; o kesinlikle soylu bir ailenin kızı olmalıdır. Böylesine önemli bir gösterge olan arabanın elden çıkarılması, satılması da o denli yıkımdır o aile için; "arabayı satmak zorunda kalmak sosyal konumun çöküşünün işareti"dir (Faroqhi, 1997: 274). Ayrıca Henri Lefevre tarafından 'kralnesne' olarak adlandırılan araba; "tüketimin göstergesi olduğu kadar göstergelerin tüketimine de imkan sağlayan, bu yüzden hem arzu hem de haset kaynağı olan bu yabancı oyuncak, tıpkı roman gibi yer değiştirmenin, kişinin kendinden başkası olmasının, başkasının yerine geçebilmesinin, yani bir bakıma arzunun merkeziyle taşrası arasındaki mesafeyi kapatmasının yegane simgesi"dir (Gürbilek, 2001: 66-67). Bihruz arabasıyla moda semtlerde gezintiye çıkma, gününü gün etme sevdasındadır. İyi bir arabaya sahip olan bir bayan onun ilgisini daha fazla çeker. Ne ki onunla eğlenmeyi düşünen yazar (baba), onu gülünç duruma düşürecektir. Bir arabada görüp soylu bir aileye mensup zannedip vurulduğu Periveş bir aşifte, yosma çıkacaktır. Periveş'in bindiği araba ise mülk değil kiralıktır.

Bihruz bir gösteriş budalasıdır. Hem kendisinin hem de sahip olduklarının piyasasını oluşturma peşindedir. Süslü ve pahalı giyimi, aşırı tüketmesi ve gösterişçi tüketimin pençesinde çırpınması buna delildir. Pek anlamasa da Fransızca bir gazete ile vapurda, orada burada gözükmesi gösteriş içindir. Fransız romancıları ise onun başvuru kaynağıdır. Örneklerini bu romanlardan seçer. Romanlardaki kahramanlarla kendisini örtüşür, onlara hayran olur, onlara özenir. Kitabı bir hayatı önceler ancak bu hayat onun uçurumu olur.

Bihruz'un diğer bir merakı ise konuşmasında Fransızca kelimeleri sıkça zikretmesidir. Yabancı dili mükemmel bir şekilde olmasa da caka satacak kadar bilmek diğer züppeler gibi Bihruz'un da temel vasıflarından biridir. Türkçe'nin iyi şiir ve dolayısıyla iyi şair'e engel olduğu fikrine sahiptir. Fransızca dışındaki kitaplara iltifat etmez, el sürmez, dolap altlarında tozlar içinde bırakır onları. İçtiği sigara bile frenk sigarasıdır. Bütün bu özellikleriyle Bihruz, "kendine ait bir iç dünyası olmayan, tümüyle taklit bir hülyanın, yabancı bir eşyanın peşine düşmüş, ödünç alınmış jest ve mimiklerden ibaret bir züppedir; içi olmayan bir kabuk adam" ve "geleneksel Osmanlı değerlerine yabancılaştırmışlığı, Batı kültürüne olan koşulsuz hayranlığı modernleşmenin getirdiği tüketim düzenine kapılmışlığı, kaba bulduğu halk kültürüne tahammül bile edemeyişi, yarım yamalak Fransızca'sı ve Türkçe'yi küçümseyişiyle tipik bir Batılılaşmış züppedir" (Gürbilek, 2001: 67). Bihruz, bir kültürden koparılmış ama henüz diğer kültürden de bihaber olan yeni neslin köksüzlüğünün örneğidir. Belirli bir sosyal tiptir. Tanzimat sonrası toplumun temsili bir tipidir ve kendi devrinin ürünüdür (Evin, 2004: 224). Tüm bu yanlarıyla Bihruz'un toplumda tutunması zordur. Ağır bir tokat yiyen Bihruz (aşık olduğu kadının 'nobl' değil basit bir aşifte olduğunu anlamıştır) eski canlılığını, hevesini, arzularını yitirip içine gömülür.

Meftun

İlk dönem Türk romanında züppe tipinin bir diğer örneği ise Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın (1990) *Şıpsedi* romanının kahramanı olan Meftun'dur. Öğrenimini tamamlaması için Paris'e gönderilen Meftun orada ne askerlik, ne tıp, ne hukuk, ne ticaret ne de sanayi alanında bir eğitim alır. Kolay bir şekilde elde edeceği bir mesleğin peşindedir. Paris'in eğlence dünyasına dalar çıkar, altını üstüne getirir, gününü gün eder. Amcası ölünce İstanbul'a bir bilgin değil alafraanga züppe olarak döner.

Meftun için züppelik asıl olmaktan çok araçsaldır; onun temel derdi para elde etmek ve onunla dilediği gibi (züppece) bir hayat sürmektir. O da diğer züppeler gibi gösterişe, görüntüye aşırı önem verir. Kendi hayatını alafrangalaştırmakla yetinmez, ailesi ve küçük çevresine de aynı şeyi dayatır. Akıl hocası Fransız Mösyö Mc Ferlan'la birlikte 'Şark Akademyası' adında bir dernek kurar. Derneğin amacı, alafrangalığı yaygınlaştırarak halkı aydınlatmaktır. Doğunun kabalıklarını batının bilgi ve incelik süzgecinden geçirerek beyinleri inceltmek ve Asyalılık pürüzlerinden kurtarmak gibi bir misyonla kurulmuştur dernek. Züppeler arasında 'misyon' ve 'dayatma'sıyla Meftun, en önde gelenidir. Kendi içine kapanmaz, ulaştığı 'seviye'ye ailesinin de ulaşması için olmadık çabalar harcar. Ancak tüm çabası gelip çıkar ilişkisinde tıkanacaktır.

Onun anladığı alafrangalık, giyim-kuşam, yeme-içme ve gösteriş konusu yapılabilecek türden bir alafrangalıktır; bir tür "alafraanga budalası"dır. Paris'ten getirdiği elbisesi, zarif 'gant'ları, tepesi altın toplu bastonu, ipek çorapları, rugan iskarpinleri, tek gözlüğüyle, tüketim çarkının vefakâr müşterisidir. Yaşantısının bir batılı gibi olmasına özen gösterir; Paris'teki alışkanlıklarını İstanbul'da da sürdürmeye çalışır. Bunun için çok paraya ihtiyaç duymaktadır ve para elde etmek için olmadık yollar dener. Artık Meftun'un saf bir alafraanga züppe değil bir hokkabazdır aynı zamanda. Para için kız kardeşini zengin bir ailenin oğluna verir, o ailenin kızıyla (kız tamamıyla alaturka adetlere sahip olduğu halde) da kendisi evlenir. Meftun, züppeliğinin gereği olan hayatı sürmesi için bütün değer ve ilişkileri kullanmaktadır; bu davranış ona meşru gözükmemektedir. Gösterişçiliği, alafrangalığı iki ailenin de felaketi olmasına karşın o fazlasıyla pişkindir, Paris'e kaçır. Düşüncelerinde herhangi bir değişikliğin olmadığını, yaptıklarından pişmanlık duymadığını ve kayınpederinin ölümüyle İstanbul'a dönüp mirasına konacağını, karısını tekrar alacağını iki yıl sonra gönderdiği mektupta belirtir. Meftun aynı kişidir: bencil, rahat, ihtirası için her şeyi unutmaya hazır kişi. Hâkim bakış onu da yenmiş ve tutunamayanlar listesine eklemiştir. Diğer züppe tipler gibi Meftun da özürlü çocuk olduğu için babasının öfkesine muhatap olmuştur. Bir karikatür olarak dillere düşmüştür.

Yeni Dönemler ve Yeni Züppe Tipler

Züppelik, değişen, başkalaşan bir doğaya sahiptir. Belli niteliklerini sürdüren züppenin toplumdaki yeri ve toplumca algılanışı, işlevleri ve duruşu zamanla değişmektedir. Türk romanında yer alan züppe tipler örneğinde bu dönüşüm/değişim birkaç alanda izlenebilir.

Dönüşüm öncelikle kendisini 'züppeliğin marjinalliği'nden 'züppeliğin katmanlaşması'nda kendini göstermektedir. Tanzimat döneminde 'marjinal' olan züppe, Batılı yaşama özenen, Batı'yı iliklerine kadar temsil etmekten/yaşamaktan uzak, topluma yabancılaşmış bir tiptir. Toplumun geleneksel yapısında aykırı halleriyle, tutum ve davranışları, yönelim ve heyecanlarıyla yer bulamazlar. Hem tüm toplumca kabullenilmeme (tam-Batıcı olmadı diye değil elbette) anlamında 'aykırı'dırlar hem de kendilerinden hareketle topluma bakışın ortaya konması anlamında. Oysa yeni dönemlerde züppenin toplumdaki yeri değişmiştir; değişen sosyo-ekonomik ve kültürel doku, züppenin doğasında da bir değişimi zorunlu kılmıştır. Yeni dönemleri anlatan romanlarda "züppe artık toplumda az rastlanan alay konusu bir adam değil, Batılılaşmış bir zümredir" (Moran, 1991: 197). Züppe, yeni dönemlerde marjinal kimliğini her yerde geçer akçe olacak şekilde değiştirmiştir; 'karikatür'e artık gülmek için değil imrenme ve gıpta ile bakılacaktır.

Yeni dönemlerde züppenin doğasında gerçekleşen dönüşüm alanlarından biri de onun "çıkarcı ve sömürücü burjuva sınıfıyla özdeşleşiyor" olmasıdır (Moran, 1991: 199). Bu dönemlerde züppe, tecrübesiz budaladan yalancı sahtekâra, bencil ve çıkarcı, okumuş ve tehlikeli haine dönüşecektir. Türk züppeliğinin budalaca bir tutkudan gösteriş merakına, gösteriş merakından hain çıkarcılığa dönüşmesiyle birlikte Meftun (Tutkun) Şöhret'e, Şöhret Müştak'a (Arzulu), Müştak Efruz'a (Süslü), Efruz da Servet'e dönüşmüştür (Gürbilek, 2004: 63, 64). Siyasal ve ekonomik değişimlerin sonucunda yeni bir alafrağa züppe tipinin oluşumu ve yaygınlaşması gerçekleşir. İttihat ve Terakki iktidarının 'milli burjuvazi' oluşturma çabası, para, vurgunculuk, vagon ticareti ve çıkar kavramlarının toplumsal ilişkilere yansımaları beraberinde getirmiştir. Başlangıçtan itibaren bir 'devlet siyaseti' şeklinde uygulamaya sokulan Batılılaşma, kendi zümresini de oluşturmuş durumdadır; dolayısıyla 'iktidarın nimetleri'nden en önce bu zümre faydalanmaktadır. Züppe, içinde nefes aldığı ortamın getirilerini fark eder ve dönemin özelliklerini temsil etmeye başlar. Tanzimat dönemini hemen çok gerilerde bırakır, artık saf bir 'budala' değildir; çıkarcı, zeki ve kurnaz tipe dönüşmüş ve züppeliğini (içindeki çevrenin arzularıyla örtüştürdüğünden) ekonomik ve sosyal üstünlük kurma için kullanmaya başlamıştır.

Yeni dönemlerin züppe tipinin genel eğilim ve niteliklerini, önceki tiplerden ayrıldığı yönleri Türk romanı özelinde değerlendirmek mümkündür. Söz konusu ayrılaşma ve benzeşmeleri görmek için bu dönemlere ait dört tip üzerinde bir çözümleme yapmanın yeterli olacağını düşünüyoruz. Her bir tip kendi dönemlerine ait tüm züppelerin ortak niteliklerini bünyelerinde taşıma özelliğine sahip. Züppeliğin doğasındaki değişimi de bu özelliklerini izleyerek görmek mümkündür.

Behiç

Behiç, Peyami Safa'nın (1999) İstanbul'un işgali, Milli Mücadele ve büyük taarruz döneminde İstanbul'da bir çevreyi ve ilişkilerini anlattığı *Sözde Kızlar* romanının önde gelen tiplerinden biridir. İyiler-kötüler karşıtlığının kurulduğu

romanda Behiç, 'kötüler' tarafında yer alır. İçinde bulunduğu toplumsal tabaka ve çevre ise milli ananelerinden kopmuş, Batıcı, memleket meselelerinden uzak, zevk, eğlence ve tüketimle çevrili bir gündelik hayatı sürdüren bir yapıya sahiptir.

Behiç, Osmanlı bürokrasisinin üst kademelerinde yer almış bir müsteşarın, Viyana Sefareti müsteşarlarından merhum Nafi Bey'in oğlu olması hasebiyle varlıklı bir ailenin, şımarık, kadınlara kur yapmayı en büyük meziyet sayan, çekiciliği ile etrafındaki kızları ayartan çocuğudur. Hatta çekiciliğini kullanarak 'iyiler' tarafında yer alan romanın başkahramanı Mebrure'yi dahi ayartmaya teşebbüs eder, ne ki bunda başarılı olamaz. Behiç'in belli bir işi ve uğraşı yoktur; yalnız sürekli bulunduğu kulübün meclis-i idare reisliğini işgal etmektedir.

Behiç, ekonomik bakımdan aileye her hangi bir katkısının olmayışından dolayı ilk dönem romanlarındaki züppelerle (Felatun, Bihruz) aynılışır. Asalak ve parazit bir yaşamdan kurtulmak isteği de pek görülmez. Ailenin zenginliği ona istediği hayatı yaşamasına imkan tanır. Ancak ilk dönem züppe tiplerden ayrılan çok önemli yanları da vardır; yeni dönemlerdeki züppe tipinin temel yanlarını böylece üzerinde taşır. Behiç ve yeni züppe tipler "... Felatun ve Bihruz tipinden çok farklıdır. Ne budaladırlar ne de gülünç. Batı zihniyetinin ürünü olan kişilikleri ve dolayısıyla onları güçlü kılan yetenekleri vardır. Hırslı, atılgan, iradeli, tuttuğunu koparan adamlardır, ama aynı zamanda bencil, çıkarıcı, yalancı ve sahtedirler" (Moran, 1991: 169). Bu ayrımı/farkı Peyami Safa, Mebrure'nin dilinden satırlara döker. "Behiç'i düşündü: Gazetelerde karikatürü yapılan asrı genç bu muydu? Hayır, gerçi kıyafeti o kıyafet, tuvaleti o tuvaletti; gerçi söz söyleyişi, yürüyüşü, bakışı, bu tür halleri o hallerdi; fakat züppe ismi verilen gülünç Türk genci bu değildi; çünkü Behiç, ne yaptığını bilmeyen, budala tecrübesiz bir insan olmak şöyle dursun, etrafında herkesin zaaflarını çok iyi anlamış, herkesi gülünç ve manasız görebilmiş, kendi arzularına göre yaşamanın sırrını keşfetmiş bir mahlûktu. Kendi aklına göre yaşamasını, iyi yaşamasını biliyor, harikulade zeki. Bu genç adam, bu karikatür, gülünç bir insan değil, belki şaşkın ve tehlikeli zekasıyla korkunç ve zararlı bir mahlûktu".

Bir züppe olarak Behiç, artık komedi nesnesi 'karikatür' değildir; güçlü, kurnaz ve zekidir. Kendi olmak istemekte, bunun için her davranışı meşru kabul etmektedir. Kendi çıkarı ve 'öldüren arzu'su için 'yalan ve sahte' bir üslup geliştirmekten kaçınmamaktadır. Bir bahisten galip çıkmak adına Mebrure'nin inançlarına yakın durması, onun milli-manevi duygularına seslenmeye çalışması, hiç inanmadığı halde sırf Mebrure'nin kalbini kazanma adına 'Anadolu'ya gitme, mücadeleye katılma isteği'ni dillendirmesi, onun 'yalan ve sahte' çizgisine denk düşmektedir. Söz konusu bu örnekler de göstermektedir ki, yeni bir züppe tipi olarak Behiç, öncekilerden farklılaşmakta ve bir hayat anlayışı, dünya görüşü oluşturma çizgisini zorlamaktadır. Bir anlamda tek tip olmaktan zümre/tabakaya geçiş söz konusudur.

Batıcı, batı hayranı bir çevrenin içinde birisi olarak Behiç'in batı'ya bigane kalması düşünülemez elbette. O da kendi yaşadığı şehre ve ülkeye 'yabancı' gibidir; içinde bulunduğu şehirden ziyade Avrupa şehirlerini daha iyi bilir. Cerrahpaşa semtini bilmezken, Viyana'nın en çetrefil sokaklarını dahi ezberlemiştir. Onun da gözü dışarıdadır, ne de olsa dışarı (Avrupa) kendisini var eden temel kaynaklardan biridir. Behiç, 'son' itibariyle diğer züppelerin kaderini paylaşır; çok çaba harcarsa da kurnazlığı, zekiliği, yalan ve sahteciliği onu toplumda tutmaya yetmemiştir, 'tutunamamış' ve gayrimeşru çocuğunu kendi elleriyle öldürüp toprağa gömme suçundan tutuklanmış ve hapsi boylamıştır. Toplum onu da kusmuştur.

Seniha

Türk romanında ele alınan züppe tipler genelde erkektirler nedense. Yalnızca Türk romanı ile sınırlı değildir bu husus; Batı toplumu için de bu geçerlidir. Ancak Batı'da züppeliğin popülaritesinin artması ile cinsiyet farklılığında gözlenen erkeklerden yana ayrıcalık sürgit devam etmemiş ve 'toplumsal mekânları kullanmakla ilgili daha ortak bir yaklaşım'ın baskınlığına paralel olarak kadın züppeler ortaya çıkmıştır (Chaney, 1999: 164). Türkiye'de ise Tanzimat sonrası dönemlerde Batılılaşmanın temsilinde yatay bir genişleme olduğundan Batılılaşmaya eklenerek oluşan züppeliğin temsilinde bir dönüşüm gerçekleşmiştir.

Züppeliğin, git gide bir çevreye dönüşerek nitelik değiştirdiği, 'budala' olmaktan işbirliğe, çıkarılığa evrildiği dönemi temsil eden söz konusu bu kadın züppelerden birisi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun (2000) birinci dünya savaşı yılları, Çanakkale müdafaası dönemi gibi çetin bir zaman dilimini yaşayan ülkede, zenginleşmek isteyen elit bir çevrenin kokuşmuşluğu, işbirlikçiliği, çıkarılığı ve bu eylemlerini züppece yapmalarını anlattığı *Kiralık Konak* romanının başkahramanı olan Seniha'dır. Seniha, II. Abdülhamid döneminin devlet adamlarından Şurayı Devlet azası, eski Rusumat Müdürü Naim Efendinin torunudur. Babası ise Düyunu Umumiye müfettişlerinden 'çoşkunca alafrangalığa düşkün', Servet Bey'dir. Kırk beş yaşlarındaki Servet Bey, Avrupa'ya hayran, modayı takip eden ve evini Avrupa modasına göre düzenleyen "bir züppeden başka bir şey değildi(r). Alafranga hayat namına sabahtan akşama kadar bin türlü garabet yapan bu adam(ın)... daima muhayyel bir Avrupa seyahati için hazırlanmış bir bavulu vardı(r)". 'Eski'nin amansız düşmanı bir yenilikçi olarak 'eski kafalılar'ı giyotine havale etmeyi önermekte tereddüt göstermez.

Aile, Cihangir'de bir konakta yaşamaktadır. Üç kuşak bir aradadır. Konağın tüm giderleri Naim Efendi tarafından karşılanırsa da bu emekli ihtiyar her şeye hâkim değildir. Var olan zenginlik, alafranga damat ve torunun savurganlığı, tüketim merakı, lüks ve eğlence düşkünlüğüne dayanamayacak, sonunda tükenektir. Alafranga bir hayata alışmış olan Servet Bey ve Seniha ise başka usuller bularak para elde etmenin yolunu aramanın peşinde olacaktırlar. Bu

usuller arasında savaş vurgunculuğu yapmak, savaş yıllarında zengin olmanın bir yolu olarak bilinen vagon ticareti yapmak sayılabilir. Servet Bey, ilişkilerini de kullanarak ülkenin durumundan kendi zenginliğe gidecek yolu bulmakta gecikmeyecektir. Seniha'nın bulduğu usul ise bir parazit gibi yaşamak, 'dost hayatı' sayesinde geçimini yabancı subaylar ve yerli zenginlerden sağlamak şeklindedir.

Dedesi Naim Efendi'nin ikaz, tavsiye ve engellemelerine karşın babası ve kendi küçük çevresinden ve tabii ki bitmek bilmeyen arzu, hülya ve ihtiraslarından daha çok etkilenen Seniha, alafrangalıkla bütünleştiği züppelik tutumunu her geçen gün daha üst boyutta sergileyecek ve babasının bazı hallerini dahi 'iptidai' bulacaktır. 'Asır sonu' yahut 'zamane' kızlarından olan Seniha, "daima en son çıkan moda gazetelerinin resimlerine" benzeyecektir.

Seniha'nın züppeliğe yönelmesine imkân tanıyan, toplumda kendine bir karşılık bulmasını sağlayan köklü toplumsal dönüşümler yaşanmaktadır. Bu dönüşümü, hayat üslubu, giyim-kuşam ve örf-ananeleri kriter kabul ederek 'anlatıcı' şöyle betimler: İstanbul iki devir yaşamıştır; biri 'İstanbul devri', diğeri ise 'Redingot devri'. İlk devir zarafetin, kibarlığın, Akdeniz kıyılarındaki medeniyetlerin bir hülasası şeklindedir. Sonradan gelen 'redingot devri' ise, bozuluşu ve ağırbaşlılığın kayboluşunu temsil eder. Bu dönemde ne yaşantıda, ne düşünüşte ne de giyinişte bir üslup kalmıştır; "herşey gelenek dışına çıktı; her beyni tatsız ve soysuz bir Arnuvo ve bir Rokoko merakı sardı; binalarımız, eşyalarımız, elbiselerimiz gibi ahlakımız, terbiyemiz de rokokolaştı"; yani batılılaştı; özünü kaybetti, taklit ve arzunun peşine takılarak züppeleşti. İşte Seniha ve onun gibi züppelerin toplumda temsil edilmeye başlanmasının, git gide toplumda bir yer edinmesinin ardındaki sosyo-kültürel altyapı bu değişimlerdir. Çevresinde hale olan kişilikler (mürebbiye, madam ve matmazeller, alafranga baba, Avrupaî bir genç olan Faik ve başka 'salon adamları') de bu ortamı beslemiştir.

Seniha, batılı bir mürebbiyenin elinde terbiye görür. Piyano çalmasını dahi bilen bu mürebbiyenin girişimleri sonucunda 'Beyoğlu'ndaki hayatı keşfeder. Burada madam ve matmazellerle tanışır, onlarla 'çay günleri' tertip ederek özlemine çektiği hayatı yavaş yavaş yudumlamaya başlar. Seniha, ülkesinde bir 'sıkılğan'dır; memleketi ve konak ona dar, az ve adi görünür. İhtişamlı ev ister; Avrupa'daki yüksek hayat, şato eğlenceleri, eğlence âlemleri ilgisini çeker, onlara 'imrenir', oralara gitmek ister. Labon, Tokatlıyan, Mulatye en çok hoşlandığı uğrak yerleri Beyoğlu'ndadır. Bu yerler belki de bir 'Avrupa modeli' olduğu için onu çeker. Çünkü "çölde yürüyene serap neyse, Seniha'ya Avrupa oydu. Ne yapsa, ne işlese hep oraya gitmek içindi; bulunduğu yerin hiçbir şeyinde gözü yoktu." Aile çevresinden tanıdığı genç Faik'e ilgi duymasının temelinde gene Avrupa hayranlığı yatmaktadır: Faik, Avrupa'yı görmüş, orada bir süre yaşamış birisi olarak Seniha'yı ilgilendirmektedir, onda Avrupaî hayatın örneğini bulmaktadır.

Seniha sonunda kaçarak da olsa Avrupa'ya gider. Viyana ve Paris'te bir yıl kaldıktan sonra tekrar İstanbul'a döner, ama artık konağa gitmez. Babasının, alafranga zevkleri için taşındığı Şişli'deki apartman dairesine yerleşir. Avrupa başını döndürmüştür, çoğu Avrupa hayranı gibi Seniha da oradan 'başında bir acayip sarhoşluk ve gözlerinde safiyane bir hayretle' döner. Şişli'de başka bir Batılı çevre içindedir. Alman, Avusturya'lı zabitler başta olmak üzere birçok erkekle dost hayatı yaşamaya başlar. Masraflarını bu 'dostlar'ı karşılamaktadır; tıpkı Paris'te dost hayatı yaşadığı Faik'in yaptığı gibi.

Tüketimin pençesinde bir züppe olarak Seniha, maymun iştahlıdır, hevesi çabuk geçer, modayı bir hayat tarzı şeklinde görür. Gardrobunda hiç giyilmemiş ve modası geçmiş elbise, ayakkabı doludur, her istediği alınmasına rağmen o daha da ister. Çünkü moda tutkusu, züppenin tüketim arzusunun peşi sıra gelir. Moda, züppenin 19. yüzyılda toplumsal ve edebi hareket olarak vücut bulmasına yardımcı olan en önemli öge olmuştur (Garelich, 2001). Bütün günü hovardalık, dans, piyano, eğlence ve alışveriş yapma ile geçer. Bir parazit gibi yaşar; ne üretimi vardır ne bir katkısı.

Seniha'da züppelik entelektüel bir tavırdan çok gündelik hayata dönük, gündelik hayatın çeperlerine sıkışmış, 'taklit ve arzu'nun canlandırdığı, geliştirdiği bir tavidir. Ayrıksılığı yalnızlaşma isteğiyle bütünleşmez; 'yeri'ni beğenmeme, 'başkası'na hayran olma ve kendini ancak 'başkası' ile gerçekleştirme bakımından 'huzursuz'dur.

Efruz Bey

Ömer Seyfettin'in *Efruz Bey* adlı romanının kahramanı Efruz'un hayatını ve hallerini işlemektedir. Efruz'un temel özelliklerini fotoğraflayan roman, onun nasıl bir yaşantı sürdüğünü ve züppenin belli başlı niteliklerini taşıdığını göstermektedir. Bu anlamda Efruz'u tanımlayan belli başlı kelimelere aşına olmak mümkündür: satış, aldatış, gösteriş, itibar elde etme sevdası.

Efruz Bey, bütün tanıdıklarını bir sanat edindiği 'satışı' sayesinde aldatır. Her ay annesinin verdiği on beş lira ile kalemden aldığı iki bin beş yüz kuruştan başka bir geliri olmadığı halde, kendine bir zengin, bir milyoner süsü verir; tanışıklarının hepsi de onu zengin sanır. Devrinin ne kadar büyük ve etkili adamı varsa hepsini tanıdığını ve evlerine gidip sofralarında ağırlandığı yalanını sürekli tekrarlar. Bir gösteriş budalası olarak hemen kendini belli eder. Ancak Efruz, görünmek, caka satmak istediği şeyin aslına hiç önem vermez. Onun için aslolan görüntüdür, gibi yaşamaktır. Zengin olmasa da zengin(miş) gibi görünmeye fazlasıyla dikkat etmektedir. Bir zengin gibi hareket eder, daima aslı olmayan yüz bin liralardan, çeklerden, madenlerden, apartmanlardan bahseder. Sırf gösteriş, nümayiş için halkı dahi galeyana getirmekten geri durmaz. Bir hürriyetperver edasıyla nutuklar atar, kendine İttihatçı hatta partinin en ileri gelenlerinden diye tanıtır.

Efruz, 'Asalet olmazsa bu memleket batar' fikrini dillendirir. Kendisinin bir 'asilzade' olduğu kanaatine sahiptir; ona göre kendisi kökten, anadan, babadan, ecdattan asildir ve sadece asilzadelerle oturup kalkmalıdır. Halk avamdır, halkın seviyesine inilmemelidir. Evine sadece asiller girebilmeli, kibar, zengin, asil bir aile içinde alafrağa terbiyeden yoksun büyüyenler salonlara kabul edilmemelidir. Tavır tipiktir, züppe tavrıdır. Çünkü züppe, tuhaf giysileri ve kamusal alandaki savurgan tutumlarıyla aristokratik üstünlüğünü teşhir eder (Shiner, 2004: 309). Züppe, aklının aristokratik üstünlüğünü simgeleyecek işler yapar: paraya ve aşka tutkuyla yaklaşmaz; onları araçsallaştırır (Baudelaire, 2004: 234). Efruz da gündelik hayatıyla aristokrasiyi taklide çalışmaktadır. Kendisini asil kabul ettiği için siyasal sorunlarla ilgilenmemekte, bu tip işleri başkalarına bırakmaktadır. O hep Beyoğlunda, Tokatlıyan'da arkadaşlarıyla buluşmakta, şık, mükemmel, temiz bir hayat geçirmekte, yeni metreslerden, son aşklardan dem vurmaktadır. Memleketin kurtuluşunun sonuçta asillere bağlı olduğu düşüncesindedir.

Efruz, roman boyunca çok-kimlikli bir tip olarak anlatılır. Serüvenleriyle farklı alanlarda kendini gösterir. Ancak tüm kimliklerinin ortak paydası hep gösteriş, aldatma olmaktadır. Efruz bir ara Türk Bucağı'nda sosyolojiye inanmış bir kimlikle görünür. Bu defa 'memleketi sosyoloji kurtaracak'tır söylemini dillendirmektedir. Dilinde, zirai, sınaî, içtimai, Durkheim, ahlaki kelimeleri cirit atmaktadır. Ansiklopedilerden, kitaplardan, kataloglardan ezberlediği filozof isimlerini sık sık tekrarlayıp, onlara ait düşünceleri kendi düşünceleriymiş gibi ortalıkta gözükmektedir.

Her alana da istidadı vardı, o, şair, riyazi, musikişinas olduğu gibi ressamdı da. "Efruz Bey yalnız şifahi bir muharrir değil, aynı zamanda şiirsiz meşhur bir şair, esersiz meşhur bir dahi, ilimsiz meşhur bir âlimdir." Efruz her şey olduğunu iddia eden hiçbir şeydir. Sadece gösteriş ve ün peşindedir. Bir satırını görmediği halde Namık Kemal'in bütün eserlerini okuduğunu söyler, aklında kalmayan bazı şiirlerini bile ezberden okumaktadır. Bu yönleriyle Efruz, yeni dönemlere ait züppe tipinin tipik özelliklerini temsil etmektedir. Kumaz, zeki, aldatan, sahtekâr, çıkarıcı bir yapıya oturmaktadır.

Ömer

Züppeliğin artık tamamıyla 'budala, gülünç, karikatür' vb. eğlence/mizah ögesi sayılabilecek özelliklerinden sıyrılıp, bir toplumsal tabakaya, toplumsal katmana dönüştüğü; gene de toplumun zengin, elit ve Batılılaşmış değil ama özellikle alt-tabakasının öfkelerini üstüne çekmeye devam eden bir 'durum'a geldiğini gördüğümüz Cumhuriyet dönemi ise daha farklı bir züppelik tarzına sahne olur. Bu dönemi temsil ettiğine inandığımız bir 'züppe' tipini Orhan Pamuk (1999), *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında işlemektedir. Bu romanda züppe tavırlarıyla dikkatleri üzerine çeken, züppece bir hayat süren kişi Ömer'dir. Siyasi bir tavıra değil yaşama tutunan Ömer ile ilgili bölüm 1936'da başlar ve devam eder. Dolayısıyla Ömer'in Cumhuriyet döneminin toplumsal ve siyasal hayatında bir karşılığının olduğu düşünülmelidir.

Ömer, İstanbul'da Mühendis Mektebi'ni bitirmiştir. Öğrencilik yıllarında 'züppe' tavırları ile tanınmış; aykırı giyimi ve özelde alaycı oluşu onu ele veren iki önemli nitelik olmuştur. Beyoğlu, onun uğrak mekânıdır, eğlence yerlerinin müdavimidir; bol bol eğlenir ve içer. Hali vakti yerinde olan ve kendisine azımsanmayacak büyüklükte miras bırakan bir ailenin çocuğu olması ruh haline de yansımış, çevresine küçümser bir eda ile yaklaşmış, iki arkadaşı ile oluşturduğu gurubu 'ukala takımı' olarak nitelendirilmiştir. Züppece hayat süren Ömer, okula her gün en şık kravatla, kıyafetle gelmeye özen gösteren, pipo içen, etrafını (halkı/toplumunu) küçümseyen bir kişilik özelliğine sahiptir.

Ömer, okulu bitirdikten sonra Avrupa'ya, Londra'ya doktora yapmaya gitmiş ancak yüksek mühendis diplomasıyla yetinmiştir. Çünkü eğitim-öğretimden çok gezmiş, tozmuş, ailesinden kendisine kalanları yemiş, gönlünce yaşamış ve dört yıl sonra, 1936'da 26 yaşında iken bir 'fatih olmak' için, 'başka şeyler yapmak' için memleketine dönmüştür. Her şeyin ötesine geçecek, her şeyi aşacak, sarsarak, kırıp dökerek ele geçirecektir. Bitmez tükenmez bir hırsa sahip olması, çok para kazanıp her şeye hükmetmek istemesi 'uyuz bir Türk değil' bir Avrupalı gibi hayatı zenginleştirmek, capcanlı yaşamak istemesindedir. "Avrupa'dan çok şey öğrendim. Burada hımbıl bir insan olmam artık. Azla yetinemem. Avrupa'da öğrendim" diyen Ömer, karakterine bir nitelik daha eklemiş olur: Avrupa'ya öykünen, onu taklit eden ve kendi memleketini küçümseyen bir nitelik; tıpkı ilk dönem züppeleri gibi. Türklere bulaşmayı istemez, bir Avrupa'lı mühendisle düşüp kalkar, onunla konuşur; o ancak yüksek tabakadan Türkler ve yabancıları önemser. Taklitinin karşılığını onlar verir çünkü.

Ona göre Türkiye'de her şey sahte, taklit, yalan ve kandırmaca ile doludur. Türkiye aslında ona göre değildir, buraya dönüşü de 'farklı bir Türk' olmak, her şeye hükmedecek güç ve zenginliğe ulaşmak içindir. Ne ki bunda başarılı olamayacak, ömrü boyunca sadece kendi kibri, kaprisleri, züppelikleri ile başbaşa kalacak ve sadece kendine hükmü geçecektir. O başkalarını önemsemeyecek, onları küçük görecektir, başkaları da onu fazla dikkate almayacaktır. Aşırı ölçüde kendine dönüktür, bencilliği had safhadadır, tüm dünyanın kendi yörüngesi etrafında dönmesini istemekte, kendini her şeyin ve herkesin üstünde görmektedir. "Ben talihliyim, yakışıklıyım, zenginim" sözleri onun ruh halini özetlemektedir. Sosyal ve siyasal meselelere fazlasıyla duyarsızdır, toplumsal sorunlar onu alakadar etmez, Cumhuriyet inkılâplarına inanmaz (karşı da çıkmaz, depolitize bir çizgisi vardır), onlarla bir şeyin olmayacağını ileri sürer ve sadece "kendi yapacağım şeylere inanırım" der.

Ömer, züppeliğin Cumhuriyet kuşağındaki görünümüne bir örnektir. Batılılaşma siyasetinin en radikal yorumunu temsil eden Cumhuriyet'in oluşturduğu ortamda züppeliğin nitelik değiştirmesi gerçekleşir. Züppe artık 'alay konusu olan karikatür' olmaktan çıkmış ancak taklit, kibir, depolitize oluş bencillik gibi nitelikleriyle karikatür olmayı sürdürmüştür. Bu anlamda Ömer, sonraki dönemlerde züppeliğin daha da yaygınlaşmasının ipuçlarını vermektedir.

Sonuç

Türk romanı örneğinde Türkiye’de züppeliğin ortaya çıkışı, yaygınlaşması ve belli özelliklerinin sosyolojik izahı, hem Türkiye’nin dönüşüm ve değişim sürecini hem de toplumsal yaşam alanında öne çıkan yeni tip ve figürlerin daha yakından görülmesine yol açmaktadır. Bu anlamda züppe, toplumsal değişim sürecinin irdelenmesi için merkezi tiplerden biri durumundadır. Çünkü züppe doğrudan toplumsal değişim sürecinin bir ürünü ve sonucu olarak Türk sosyal hayatına dahil olmuştur. Batılılaşma sürecinin doğrudan bir sonucu olan züppelik, hem sosyal bilimlerin hem de edebiyatın vazgeçilmez analiz alanlarından biri haline gelmiştir. Edebiyatçılar yoğun bir şekilde eserlerinde züppeleri ve züppelik hallerini işlemiş, dönemin hayat tarzını züppelik özelinde anlatmayı denemişlerdir. Bu yönüyle Türk edebiyatı, özelde Türk romanı, züppelik analizinde temel kaynak halini almıştır.

KAYNAKÇA

- AHMET Mithad Efendi, (1997), *Felatun Bey ile Rakım Efendi*, Ankara: Akçağ yay.
- AKYÜZ, Kenan, (1979), *Modern Türk Edebiyatını Ana Çizgileri*, Ankara: AÜ DTCF yay.
- BAUDELAIRE, Charles, (2004), *Modern Hayatı Ressamı*, (Çev. Ali Berktay), İstanbul: İletişim yay.
- BELGE, Murat, (2003, Mayıs), “Felatun Bey ile Rakım Efendi”, *Kitap-lık*, S. 61.
- CHANEY, David, (1999), *Yaşam Tarzları*, (Çev. İ. Kutluk), Ankara: Dost Kitabevi.
- CRANE, Diana, (2003), *Moda ve Gündemleri*, (Çev. Özge Çelik), İstanbul: Ayrıntı yay.
- EVİN, Ahmet Ö., (2004), *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi*, (Çev. O. Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- FAROQHI, Suraiya, (1997), *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, (Çev. E. Kılıç), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yay.
- FINN, Robert P., (1984), *Türk Romanı*, (Çev. Tomris Uyar), Ankara: Bilgi yay.
- GARELICH, Rhonda K., (2001), “The Layered Look: Coco Chanel and Contagious Celebrity”, in *Dandies*, Ed. Susan Fillin-Yeh, New York: New York University Press.
- GÜRBİLEK, Nurdan, (2001, Bahar), “Orijinal Türk Ruhü”, *Defter*, S. 43.
- GÜRBİLEK, Nurdan, (2004), *Kör Ayna, Kayıp Şark*, İstanbul: Metis yay.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, (1990), *Şıpsevdi*, İstanbul: Atlas Kitabevi.
- İNCİ, Handan, (2005, Mayıs), “Felatun Beyi tanır mısınız?”, *Kitap-lık*, S. 83.

- KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri, (2000), *Kiralık Konak*, İstanbul: İletişim yay.
- KUDRET, Cevdet, (1984, Nisan), "Alafranga Dedikleri", *Tarih ve Toplum*, S. 4.
- MORAN, Berna, (1991), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, İstanbul: İletişim yay.
- ÖZEL, İsmet, (1984, Ekim), "Züppelik ve Kültür", *Yazko Edebiyat*, S. 12.
- PAMUK, Orhan, (1999), *Cevdet Bey ve Oğulları*, İstanbul: İletişim yay.
- PINE, Richard, (1988), *The Dandy and the Herald*, New York: St. Martin's Press.
- RECAİZADE Mahmut Ekrem, (1985), *Araba Sevdası*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- SAFA, Peyami, (1999), *Sözde Kızlar*, İstanbul: Ötüken yay.
- SARAÇGİL, Ayşe, (2005), *Bukelemun Erkek*, (Çev. Sevim Aktaş), İstanbul: İletişim yay.
- SEYFETTİN, Ömer, (ty), *Efruz Bey*, İstanbul: Bilgi yay.
- SHINER, Larry, (2004), *Sanatın İcadı*, (Çev. İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı yay.
- SOMAY, Bülent, (2001, Bahar), "Bir Garp Mukallidi Züppenin İtirafları", *Defter*, S. 43.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1988), *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi. MARDİN, Şerif, (1991), *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim yay.
- TİMUR, Taner, (1991), *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İstanbul: Afa yay.
- TURHAN, Mümtaz, (1987), *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: MÜ İlahiyat Fak. yay.,
- VEBLEN, Thorstein, (1995), *Aylak Sınıf*, (Çev. İnci User), İstanbul: MÜ yay.